

УДК 159.9:331.101.3:004
DOI 10.32999/ksu2312-3206/2019-4-5

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ТА ЧАСОВІ ПЕРСПЕКТИВИ ПРИ ПІДГОТОВЦІ ІТ-СПЕЦІАЛІСТІВ

Філоненко Дарина Василівна,
аспірант кафедри загальної психології
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
darinafilonenko@gmail.com
orcid.org/0000-0002-8323-7905

Мета. Метою даного дослідження є вивчення структурно-змістовних, методичних і організаційних особливостей формування професійної комунікативної компетентності ІТ-спеціаліста.

Методи. Відзначено, що формування системи професійної комунікативної компетентності фахівців у галузі інформаційних комп'ютерних технологій зумовлене низкою суперечностей між зростаючою роллю іноземної мови у професійній діяльності ІТ-спеціалістів та специфікою її вивчення поза контекстом їх професійної спрямованості, між затребуваністю професійно значимої англомовної інформації, її грамотної ретрансляції в професійній сфері і неготовністю ІТ-фахівців до здійснення даного виду діяльності, а також між актуальністю формування професійної комунікативної компетентності майбутніх фахівців в контексті соціального замовлення та нерозробленістю адекватної системи комунікативної підготовки.

Результати. Констатовано, що комунікативна компетентність є інтегральним, відносно стабільним, цілісним психічним утворенням і проявляється в індивідуально-психологічних, особистісних особливостях в поведінці і спілкуванні конкретного індивіда. У цьому цілісному утворенні виділяються такі рівні: соціально-психологічний, індивідуально-психологічний, психофізіологічний. Ядром комунікативної компетентності ІТ-спеціаліста є спрямованість, установки, ціннісні орієнтації та світогляд. Обґрунтовано, що на формування професійної комунікативної компетентності ІТ-спеціалістів в часовій перспективі впливають індивідуально-психологічні та соціально-психологічні чинники, які зумовлені особливостями вищої нервової діяльності, потребами, інтересами, мотивацією, здібностями, індивідуально-психологічними характеристиками, а також умовами життя в соціальному середовищі та соціальним досвідом індивіда.

Висновки. Розкрито, що особливості формування професійної комунікативної компетентності ІТ-спеціалістів в часовій перспективі мають за основу комплексну модель (процесуальну і структурно-функціональну), концептуальну основу якої складають системний, особистісно-діяльнісний та процесний підходи, а психолого-педагогічними умовами ефективної реалізації комплексної моделі є включення в зміст навчання теоретичних і практичних основ накопичення суб'єктного досвіду навчально-професійної діяльності, організація підтримки професійної підготовки ІТ-фахівців в організації професійної освіти.

Ключові слова: мотиваційна сфера, професійна діяльність, адаптація, підготовка, професійна підготовка ІТ-фахівців.

FEATURES OF FORMATION OF PROFESSIONAL COMMUNICATIVE COMPETENCE AND TIME PROSPECTS IN TRAINING OF IT-SPECIALISTS

Filonenko Daryna Vasylivna,
Postgraduate Student at the Department of General Psychology
Taras Shevchenko National University of Kyiv
darinafilonenko@gmail.com
orcid.org/0000-0002-8323-7905

Purpose. The objective of this research is to study the structural, content, methodological and organizational features of the formation of professional communication competence of an IT-specialist.

Methods. It is noted that the formation of the system of professional communicative competence of specialists in the field of information computer technologies is caused by a number of contradictions: between the growing role of foreign language in the professional activity of IT-specialists and the specifics of its study outside the context of their professional field; between the demand for professionally relevant English-language information, its competent retransmission in the professional field and the unwillingness of IT-specialists to carry out this type of activity; between the relevance of the formation of professional communicative competence of future specialists in the context of social needs and the lack of adequate communication training system.

Results. It is stated that communicative competence is an integral, relatively stable integrated mental formation and is manifested in individual psychological, personal peculiarities in behaviour and communication of a particular individual. This integral formation includes: socio-psychological, individual-psychological and psycho-physiological levels. The core of communicative competence of an IT-specialist is orientation, settings, values and outlook. It is substantiated that the formation of professional communicative competence of IT-specialists in the time prospect is influenced by individual psychological and socio-psychological factors, and they are conditioned by peculiarities of higher nervous activity, needs, interests, motivation, abilities, individual and psychological characteristics, as well as life conditions in social environment and social experience of an individual.

Conclusions. It is revealed that peculiarities of formation of professional communicative competence of IT-specialists in a time prospect are based on a complex model (procedural, structural and functional), which conceptual basis is formed by systemic, personal-activity and process approaches, instead, psychological and pedagogical conditions of effective implementation model are incorporation of theoretical and practical bases of accumulation of subjective experience of educational and professional activity, organization of support of professional training of IT-specialists in the organization of professional training into the learning content.

Key words: *motivational sphere, professional activity, adaptation, training, professional training of IT-specialists.*

Вступ

Сучасний етап розвитку інформатизованого суспільства характеризується постійним впровадженням нових комп'ютерних технологій і засобів телекомунікацій у виробничу сферу, що вимагає відповідної підготовки і професійної компетентності фахівців, що працюють з новими програмними комплексами. У зв'язку з розвитком інформаційних технологій і як наслідок появи спеціальностей, які готують фахівців інформаційних технологій (ІТ-фахівців), актуальним напрямом є проблема формування професійної комунікативної компетентності у фахівців даного профілю. Професійна комунікація вищезазначених фахівців має низку особливостей, які необхідно враховувати під час формування професійної комунікативної компетентності (Власова, 2011; Зеер, 2003; Конопкин, 1989; Корольчук, 2002; Маслач, 2001).

Оскільки галузь професійної діяльності ІТ-спеціалістів лежить в сфері збору, переробки, зберігання, передачі і способів добування інформації, організації каналів передачі інформації, сучасних засобів і методів захисту інформації в глобальних і локальних мережах, то можна сказати, що всі види професійної діяльності мають комунікативне забарвлення.

У системі підготовки фахівців інформаційних технологій, конкурентоспроможних на ринку праці, значно зростає роль іноземної мови, грамотне використання якої стає невід'ємною частиною професійної компетентності фахівців даного профілю. Це підтверджується тим, що всі мови програмування, які є засобом роботи програміста, засновані на лінгвістичних конструкціях англійської мови, від рівня володіння якою залежить швидкість запам'ятовування і тлумачення конструкцій мов програмування.

Крім цього, у програміста, який володіє англійською мовою, покращується реакція спілкування з операційною системою в процесі інтерактивного діалогу, набагато швидше вирішується проблема налагодження та редагування програми і багато інших професійних питань, що виникають у процесі діяльності (Горго, Маліков, Богдановська, 2005; Statsenko, 2001; Wielfley, 1994).

Необхідно відзначити, що в цілому проблема формування у майбутніх фахівців комунікативної компетентності останнім часом є вкрай актуальною серед дослідників, адже у науці широко висвітлений процес формування комунікативних умінь (С.Л. Братченко, С.В. Дрокин, Л.А. Савенкова). Деякі дослідники розглядають шляхи підвищення ефективності навчання іноземної мови за допомогою комп'ютерних та інформаційних технологій (Г.В. Артамонова, Л.І. Богатикова, А.М. Малявіна тощо) (Конопкин, 1989; Санникова, 2004; Маслач, 2001; Хазанов, 2011).

Необхідність формування системи професійної комунікативної компетентності фахівців у галузі інформаційних комп'ютерних технологій зумовлена низкою таких суперечностей:

- між зростаючою роллю іноземної мови у професійній діяльності ІТ-спеціалістів та специфікою її вивчення поза контекстом їх професійної спрямованості;

- між затребуваністю професійно значимої англійської інформації, її грамотної ретрансляції в професійній сфері і неготовністю ІТ-фахівців до здійснення даного виду діяльності;

- між актуальністю формування професійної комунікативної компетентності майбутніх фахівців у контексті соціального замовлення та нерозробленістю адекватної системи комунікативної підготовки.

Аналіз стану процесу формування змісту навчання в системі професійної освіти і зазначені вище суперечності підтверджують актуальність розробки і впровадження в навчальний процес певних умов, які б сприяли ефективному формуванню професійної комунікативної компетентності ІТ-спеціалістів у часовій перспективі. Метою даного дослідження є вивчення структурно-змістовних, методичних і організаційних особливостей формування професійної комунікативної компетентності ІТ-спеціаліста.

1. Теоретичне обґрунтування проблеми

Сучасний етап розвитку цивілізації характеризується збільшеною потужністю інформаційних і комунікаційних технологій. Процеси інформатизації, що відбуваються в суспільстві, призводять до змін всіх сфер життєдіяльності, а саме: економіки, політики, культури, освіти тощо.

Головними мотиваторами розвитку компетентності ІТ-спеціаліста є його особистий розвиток (відповідальність, новий досвід, можливості для навчання, зворотний зв'язок), почуття причетності (подача інформації, консультації, спільне прийняття рішення, комунікація), інтерес та виклик (цікаві проекти, зворотний зв'язок з просуванням до мети).

Професійне становлення особистості ІТ-спеціалістів розглядають як безперервний процес прогресивних змін особистості, зумовлених впливом соціальних дій і власної активності особистості, спрямований на саморозвиток і самовдосконалення якостей і властивостей, необхідних для виконання професійної діяльності (Колесніченко, 2010; Маслач, 2001; Шадриков, 1982).

2. Методологія та методи

Теоретичною основою публікації є діалектичний метод для аналізу та оцінки визначеної проблеми. У процесі дослідження використовувались такі методи: абстрактно-логічний (для теоретичного узагальнення й формування висновків), аналітичний (під час вивчення теоретичних думок та їх трактування). Також були застосовані методи структурного аналізу, порівняння і узагальнення.

Статистична обробка даних здійснювалася у пакеті програм "SPSS 22.0" та "Microsoft Office Excel 2007". Для аналізу виду розподілу даних було використано критерій Колмогорова-Смірнова. Оскільки дані були розподілені за ненормальним розподілом ($p > 0,05$), то порівняння середніх проводилося за допомогою непараметричного критерію Манна-Уїтні. Для визначення наявності/відсутності кореляційного зв'язку було використано коефіцієнт кореляції Спірмена.

Всього у дослідженні взяло участь 200 осіб. Дослідження проводилося добровільно із попереднім опитуванням респондентів на предмет згоди на участь та погодження умов проведення дослідження. Було використано ієрархічний кластерний аналіз для виділення груп респондентів, лінійний регресійний аналіз для підтвердження наявності взаємовпливу мотивації та особистісних рис на зайняту позицію і факторний аналіз для визначення зв'язку досліджуваних мотиваційних і особистісних рис.

3. Результати та дискусії

Зазначимо, що існують дві основні парадигми проблеми взаємодії особистості і професії в цілому. Перша полягає в запереченні впливу професії на особистість. Це означає, що, обравши професію, особистість не змінюється протягом усього часу виконання професійних функцій. Друга парадигма взаємодії професії та особистості полягає у визнанні впливу професії на особистість і зміні особистості в ході професійного розвитку. Професійний розвиток є невід'ємною частиною професіоналізації особистості, що починається на стадії освоєння професії і продовжується на наступних етапах. Крім того, він не закінчується на стадії самостійного виконання діяльності, а триває аж до повного відходу людини від справ, набуваючи специфічної форми та змісту. За словами Е.Ф. Зеєра, професійне становлення особистості включає в себе професійну спрямованість, компетентність, соціально значущі та професійно важливі якості та їх інтеграцію, готовність до постійного професійного зростання, пошук оптимальних прийомів якісного і творчого виконання діяльності відповідно до індивідуально-психологічних особливостей людини (Зеєр, 2003: 148).

Слід зазначити, що комунікативна компетентність ІТ-спеціалістів значно підвищиться, якщо виконати такі дії:

- визначити структуру, зміст професійної комунікативної компетентності ІТ-спеціалістів, що відображає специфіку майбутньої професійної діяльності;
- виявити комплекс структурно-організаційних і дидактичних основ системи формування професійної комунікативної компетентності стосовно фахівців даного профілю;
- обґрунтувати значимість комунікативних знань в часовій перспективі та реалізувати комунікативний потенціал ІТ-спеціаліста в навчальному процесі.

Сьогодні слід констатувати наявність нового типу професійної діяльності фахівця в галузі інформаційних технологій з переважною орієнтацією на розвиток професій-

ної компетентності, яка передбачає формування дивергентного мислення, здібностей до пошуку нестандартних рішень, професійної мобільності, комунікативної компетентності тощо. Однак є розбіжності між реальним станом теорії проектування і реалізації системи багаторівневої підготовки фахівців у галузі інформаційних технологій, що перебуває на стадії переосмислення, і загальним концептуальним рівнем сучасної педагогічної науки з яскраво вираженими тенденціями до міждисциплінарного синтезу, інтеграції наукового знання, використання досягнень системного, особистісного, діяльнісного підходів, можливостей нових інформаційних технологій (Власова, 2011; Statsenko, 2001; Руденко, 2002; Журавльова, 2017; Гура, 2019).

Слід зазначити, що поняття «компетентність» найчастіше в психологічній літературі визначають як поєднання психічних якостей, що дозволяють діяти самостійно і відповідально, як володіння людиною здатністю й умінням виконувати певні професійні функції, а також високим рівнем розвитку певної навички, як спосіб вирішення завдання або цілісної діяльності, що виражається в ефективності, швидкості та точності виконання (Горго, Маліков, Богдановська, 2005; Колесніченко, 2010; Scorsolini, 2012).

У підході до аналізу компетентності можна виділити кілька напрямів. Прихильники функціонально-операційного напряму основну увагу зосереджують на аналізі операційної сторони діяльності працівників. Так, можна зустріти таку характеристику компетентності (майстерності), як володіння професійними знаннями, вміннями і навичками, що дозволяють фахівцеві успішно досліджувати робочу ситуацію (об'єкт і умови діяльності), з урахуванням цієї ситуації формулювати професійні завдання і успішно вирішувати їх відповідно до цілей (Калин, 1984: 71–75). Попри відмінність ознак професіоналізму, всіх фахівців об'єднує володіння відповідними знаннями про цілі, зміст, об'єкт і засоби праці, а також вміннями здійснювати діяльність на всіх її етапах (підготовчому, виконавчому, підсумковому). Ще одним об'єднавчим фактором є наявність таких властивостей особистості і характеру, які дозволяють фахівцеві здійснювати процес діяльності і отримувати необхідні результати (Зеер, 2003; Bagateeva, 2015).

Представники особистісно-мотиваційного спрямування більшу увагу приділяють мотиваційній стороні діяльності, якостям особистості фахівця. Професійна мотивація – це те, заради чого людина вкладає свої

професійні здібності, здійснює професійне мислення тощо (Санникова, 2004: 56–60).

Таким чином, бути компетентним ІТ-спеціалістом – це мати набір специфічних компетентностей різного рівня (спостерігати, бути глибоко обізнаним у предметі, самостійно ставити питання, доводити власну правоту, справлятися з міжособистісними конфліктами тощо) (Statsenko, Руденко, 2002: 61–63).

Аналіз наукових джерел дозволив виділити низку принципів, що повинні направляти підготовчу діяльність під час проектування системи багаторівневої підготовки фахівців у галузі інформаційних технологій для формування професійної комунікативної компетентності ІТ-спеціалістів. Системно-технологічний принцип враховує як загальні закономірності проектування і функціонування педагогічних систем і технологій, так і особливості дидактичних систем, що використовуються на конкретних рівнях. Принцип дивергентності, що зумовлений специфікою інформаційних технологій, полягає в організації дидактичного процесу на підвищеному рівні складності, проектуванні діяльності в умовах високої невизначеності та новизни з використанням методів спрямованого навчання і спеціально сконструйованих завдань, дозволяє сформулювати дивергентне мислення, що є основою розвитку дослідницьких і творчих здібностей суб'єктів навчання, зокрема, при формуванні професійної комунікативної компетентності в наступній часовій перспективі під час підготовки ІТ-спеціалістів (Statsenko, 2001: 20–21; Хазанов, 2011; Шадриков, 1982).

У проведеному нами дослідженні були виявлені особливості формування професійної компетентності у ІТ-спеціалістів. Усього у дослідженні взяло участь 200 осіб.

За соціально-демографічними показниками, за якими здійснювались порівняння (вік, спеціальність, стаж роботи і тощо), респонденти були поділені на групи. Групи були виділені на основі розподілу відповідей, тобто за процентилями (розділовим був показник у 50%).

Представимо отримані дані, що стосуються формування професійної компетентності особистості в часовій перспективі залежно від спеціальностей респондентів. Вираженість мотивації досягнення успіху трохи вища у досліджуваних з технічною освітою, проте статистично значущої різниці відзначено не було (рис. 1).

Учасники з різною освітою мало відрізняються за рівнем мотиву «суспільство». У досліджуваних з технічною освітою показник вищий, тоді як інші показники однакові для обох груп.

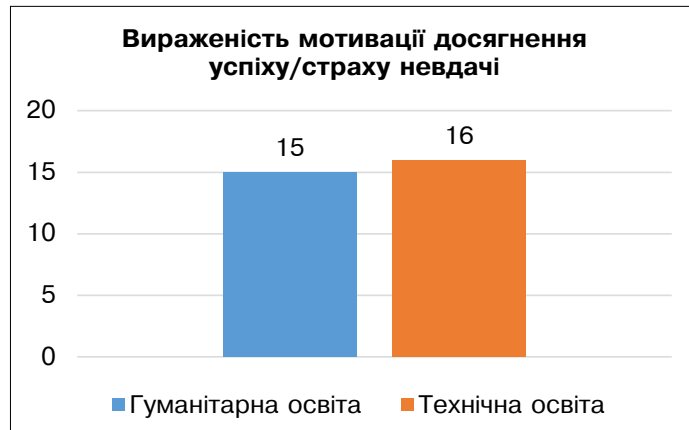

Рис. 1. Вираженість мотивації досягнення успіху/страху невдачі

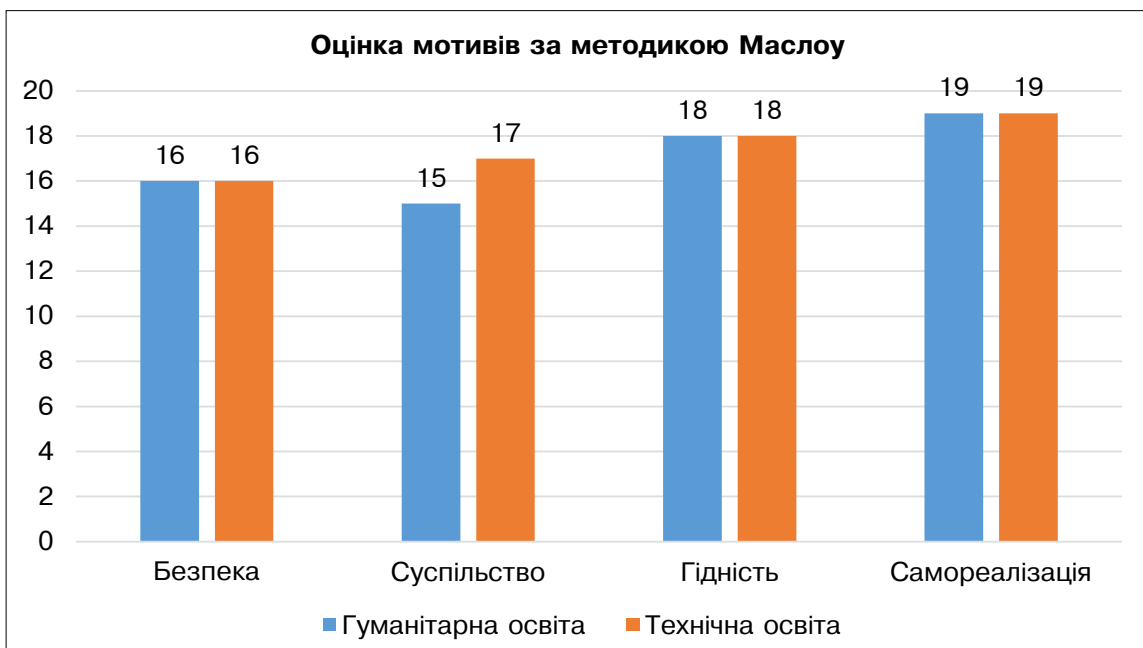

Рис. 2. Оцінка мотивів за методикою Маслоу

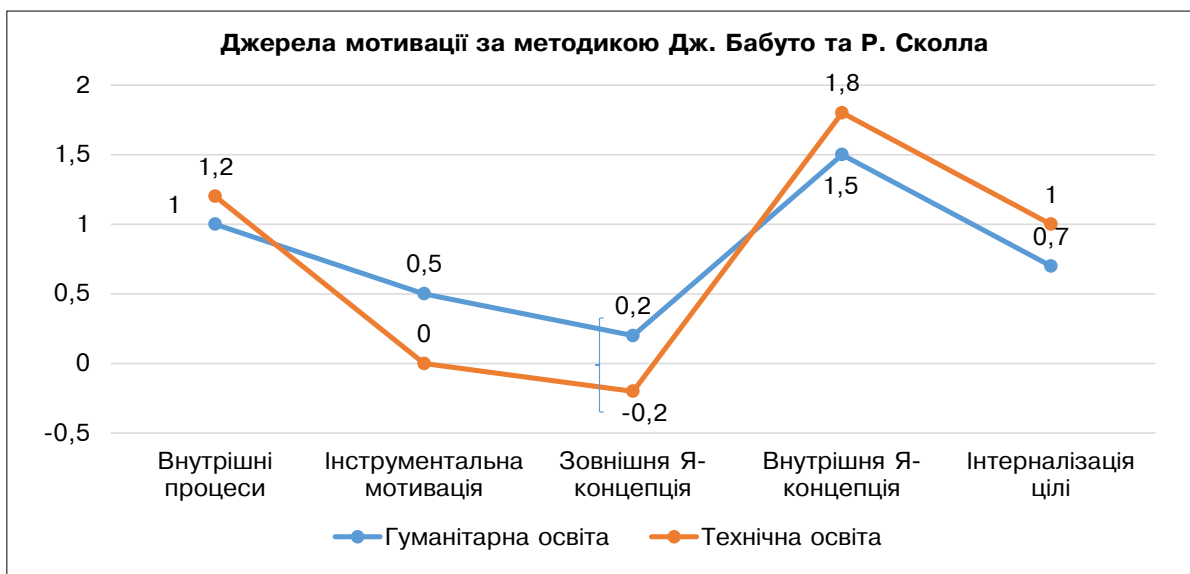

Рис. 3. Джерела мотивації за методикою Дж. Бабуто та Р. Сколла

Джерела мотивації, такі як внутрішні процеси, внутрішня Я-концепція та інтерналізація цілі, вищі у досліджуваних з технічною освітою, тоді як інструментальна мотивація та зовнішня Я-концепція вищі в учасників з гуманітарною освітою, при цьому лише показник зовнішньої Я-концепції має статистично значущу різницю.

Для сучасного суспільства фахівець, який володіє інформаційними технологіями, є дуже важливим елементом системи, що забезпечує її підтримку і розвиток. Таким чином, освітня політика в сучасних умовах повинна бути спрямована на те, щоб забезпечити підготовку фахівця згідно з розвитком індустріальних цивілізацій і постіндустріально-інформаційного суспільства, сформувати набір його знань, навичок, умінь і здібностей. Особливо такі вимоги пред'являються до фахівців високотехнологічних наукоємких галузей промисловості. Зокрема це стосується фахівців у галузях інформаційних технологій і обчислювальної техніки, в яких зміна технічної бази та програмного забезпечення відбувається постійно і швидко (Горго, Маліков, Богдановська, 2005; Корольчук, 2002; Wielfley, 1994: 296–305).

Система вищої освіти поставлена перед необхідністю розвитку пізнавальної самостійності, пошукових умінь на високому рівні узагальнення, інформаційної культури, здатності застосовувати знання в нових ситуаціях. Уміння застосовувати знання на практиці є свідченням того, що вони стали надбанням особистості. Розвиток у ІТ-спеціалістів самостійності, творчості, інформаційної культури можливий за умови, якщо б ще в період їх навчання вони ставилися в позицію активного суб'єкта діяльності, чого поки що не спостерігається повсюдно в системі вищої освіти. Специфіка виробничо-технічної праці та завдань, що вирішуються в ході професійної діяльності, сприяє переважному розвитку певних сторін мислення – технічної і технологічної. Але ці сторони мислення, а отже, і знання, вміння і навички, які характерні для професії інженера, не можна розвивати тільки інформативними методами навчання, які не сприяють пошуковій діяльності. Крім того, творчу особистість неможливо виховати без справжньої інтелектуальної та емоційної активності студентів, без добре вибудованої ієрархії пізнавальних мотивів.

У сучасній теорії міжособистісної комунікації прийнято в найбільш узагальнених класифікаціях виділяти три сторони спілкування, якими є комунікативна, інтерак-

тивна і перцептивна. Така класифікація була запропонована і детально розроблена Г.М. Андреевою. Близька класифікація спілкування пропонується в роботах Б.Ф. Ломова. Вона містить інформаційно-комунікативний аспект, що охоплює процеси прийому-передачі інформації; регуляційно-комунікативний аспект, пов'язаний із взаємним коригуванням дій; афективно-комунікативний аспект, що належить до емоційної сфери людини. Зазначимо, що спілкування в системі «людина – техніка» має свої особливі характеристики і для виділення структури комунікативної компетентності спеціаліста в галузі інформаційних технологій необхідно враховувати особливості професійної діяльності. Аспекти традиційної структури комунікативної компетентності, якими найчастіше користується більшість професій системи «людина – людина», не можуть бути механічно перенесені на фахівців системи «людина – техніка» (Горго, Маліков, Богдановська, 2005; Корольчук, 2002; Wielfley, Agras, 1994: 296–305).

Для формування комунікативної компетентності ІТ-фахівця необхідне органічне поєднання різних аспектів, що охоплюють всі грані професійного спілкування, такі як пізнання засобів і методів організації комунікації, принципів організації безпосереднього комунікативного спілкування, облік умов людино-машинної взаємодії тощо. З урахуванням специфіки професійної діяльності майбутніх ІТ-фахівців слід зазначити, що структура професійної комунікативної компетентності містить три таких основних аспекти: когнітивний, інтерактивний та перцептивний.

Когнітивний аспект визначається як процес пізнання засобів і способів здійснення комунікації. Під інтерактивним аспектом мається на увазі організація і формування процесу взаємного обміну інформацією. Перцептивний аспект передбачає знання нормативно-технічних особливостей взаємодії людини і техніки. Отже, як засіб професійної діяльності професійні комунікативні вміння, що входять в комунікативну компетентність фахівців професій типу «людина – техніка», становлять важливу частину професійної компетенції для професій даного типу, що має бути враховано при підготовці майбутніх ІТ-фахівців згідно з принципами компетентнісного підходу до освіти (Зеер, 2003).

Основним критерієм ефективності розвитку здібностей є перехід більшості майбутніх ІТ-спеціалістів в процесі діяльності на відносні дослідний і творчий рівні,

а частини – на абсолютні дослідний і творчий рівні. Система формування професійної комунікативної компетентності при підготовці ІТ-спеціалістів повинна бути організована так, щоб під час навчання здійснювався перехід з одного відносного рівня на інший. Спочатку діяльність сприйматиметься як дослідницька, а вже після усвідомлення і вироблення автоматизму, напрацювання знань і умінь, вона стане повсякденним робочим інструментом, тобто сприйматиметься як учнівська або алгоритмічна діяльність. Отже, під час переходу з одного рівня на інший вироблятимуться здатності до акомодатції – зміни схем дії при зіткненні з новим об'єктом, а також асиміляції – включення нового об'єкта в наявні схеми.

Висновки

1. Комунікативна компетентність є інтегральним, відносно стабільним, цілісним психічним утворенням і проявляється в індивідуально-психологічних, особистісних особливостях в поведінці і спілкуванні конкретного індивіда. У цьому цілісному утворенні виділяються такі рівні: соціально-психологічний, індивідуально-психологічний і психофізіологічний. Ядром комунікативної компетентності ІТ-спеціаліста є спрямованість, установки, ціннісні орієнтації та світогляд.

2. На формування професійної комунікативної компетентності ІТ-спеціалістів у часовій перспективі впливають індиві-

дуально-психологічні та соціально-психологічні чинники. Вони зумовлені особливостями вищої нервової діяльності, потребами, інтересами, мотивацією, здібностями, індивідуально-психологічними характеристиками, а також умовами життя в соціальному середовищі та соціальним досвідом індивіда.

3. Особливості формування професійної комунікативної компетентності ІТ-спеціалістів у часовій перспективі мають за основу комплексну модель (процесуальну і структурно-функціональну), концептуальну основу якої складають системний, особистісно-діяльнісний та процесний підходи, а психолого-педагогічними умовами ефективної реалізації комплексної моделі є включення в зміст навчання теоретичних і практичних основ накопичення суб'єктного досвіду навчально-професійної діяльності, організація тьюторської підтримки професійної підготовки ІТ-фахівців в організації професійної освіти, застосування прийомів модерації при підготовці ІТ-фахівців.

Перспективним для подальших розвідок у даному напрямі є вивчення особливостей формування мотивації до професійної мобільності майбутніх ІТ-спеціалістів у процесі навчально-професійної діяльності в часовій перспективі, що істотно визначає їх готовність до роботи та професійну надійність.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Власова О.І. Психологія соціальних здібностей: структура, динаміка, чинники розвитку. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2011. 308 с.
2. Горго Ю.П., Маликов М.В., Богдановська Н.В. Оцінка та керування функціональними станами людини : навчальний посібник. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2005. 135 с.
3. Гура Н.А. Психологические детерминанты профессиональной мобильности. *Социальные источники формирования класса предпринимателей* : сборник материалов XI Республ. студенческой науч.-практ. конф., г. Минск, 22 февр. 2019 г. Минск, 2019. С. 165–167.
4. Журавльова В.В. Фактори розвитку особистості керівника. *Проблеми сучасної психології* : збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2017, Вип. 36. С. 79–93.
5. Зеер Э.Ф. Психология профессий. Москва : Академический Проект ; Екатеринбург : Деловая книга, 2003. 336 с.
6. Калинин В.К. Воля и психологическая устойчивость в профессиональной деятельности. Москва ; Одесса, 1984. С. 71–75.
7. Конопкин О.А. Функциональная структура саморегуляции деятельности и поведения. *Психология личности в социалистическом обществе. Активность и развитие личности*. Москва : Наука, 1989. С. 158–172.
8. Санникова А.А. К проблеме анализа компонентов профессиональной деятельности. *Психология современности: наука и практика* : материалы Міжнар. наук.-практ. конф. молодых ученых, м. Одеса, 27 груд. 2003 р. ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К.Д. Ушинського, Ін-т психології / за ред. О.Я. Чебикіна. Одеса : ПДПУ ім. К.Д. Ушинського, 2004. С. 56–60.
9. Стаценко М.В., Руденко Е.Е. Образовательные технологии как средство повышения уровня профессиональной подготовки студентов технического вуза. *Наука. Техника. Инновации* : материалы регион. науч.-техн. конференции. Новосибирск : НГТУ, 2002. С. 61–63.
10. Statsenko M. V. To the problem of structure of English language textbook in technical high school : materials of the forth International young scholars' forum of the Asia-Pacific countries. Vladivostok : FESTU, 2001. P. 20–21.
11. Колесніченко Л.А. Психологічні особливості саморегуляції у професійній діяльності менеджерів : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 ; Центр. ін-т післядиплом. пед. освіти. Київ, 2010. 20 с.

12. Корольчук М.С. Психологічне забезпечення психічного та фізичного здоров'я / за заг. ред. М.С. Корольчука. Київ : Інкос. 2002. 205 с.
13. Маслач К. Профессиональное выгорание: как люди справляются : практикум по социальной психологии. Санкт-Петербург, 2001. 234 с.
14. Махаметова Д. Б. The formation of communicative competence during the learning process of the English language. *Молодой ученый*. 2017. № 11. С. 326–328.
15. Хазанов И.Я. На пути профессионального совершенствования : учебно-методический комплекс. Курган, 2011. 60 с.
16. Шадриков В.Д. Проблемы системогенеза профессиональной деятельности. Москва : Наука, 1982. 185 с.
17. Bagateeva A.O., Shaidullina A.R., Ishmuradova A.M. The Implementation of the Cluster Approach in the Regional System of Vocational Education. *Review of European Studies*. 2015. Vol. 7. No. 4. P. 66–72.
18. Emmons R.A., Diener E. Personality correlates of subjective well-being. *Person. Soc. Psychol. Bull.* 1985, V. 11. P. 89–97.
19. Scorsolini F. Fontaine A.M., Koller S.H., Santos M. From Authentic Happiness to Well-Being: The Flourishing of Positive Psychology. *Psicologia Reflexão e Crítica*. 2012. No. 26(4). P. 663–670.
20. Wiefley D., Agras S. Group Cognitive-Behavioral Therapy and Group Interpersonal Psychotherapy for the Nonpurging Bulimic: A Controlled Comparison. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*. 1994. No. 61. P. 296–305.

REFERENCES:

1. Vlasova, O.I. (2011) *Psykhohohiia sotsialnykh zdibnostei: struktura, dynamika, chynnyky rozvytku [Psychology of Social Abilities: Structure, Dynamics, Factors of Development]*. Kyiv : Publishing and Printing Center "Kyiv University" [in Ukrainian].
2. Horno, Yu.P., Malikov, M.V., Bohdanovska, N.V. (2005). *Otsinka ta keruvannia funktsionalnykh stanamy liudyny: navchalnyi posibnyk dlia studentiv vyshchyykh navchalnykh zakladiv [Assessment and Management of Human Functional States: Textbook for University Students]*. Zaporizhzhia : Zaporizkyi natsionalnyi universytet [in Ukrainian].
3. Gura, N.A. (2019). *Psihologicheskie determinanty professional'noj mobil'nosti [Psychological determinants of professional mobility]. Social'nye istochniki formirovaniya klassa predprinimatelej collection of materials of the XI Republican student scientific-practical. conf. (Minsk, Feb. 22, 2019)*. Minsk, pp. 165–167 [in Belorussian].
4. Zhuravlova, V.V. (2017). *Faktory rozvytku osobystosti kerivnyka [Factors of personal development of the head]. Problems of modern psychology*. Kamianets-Podilskyi: Axiom, 36, 79–93.
5. Zeer, E.F. (2003). *Psihologija professij [Occupational Psychology]*. Moscow Academic Project; Ekaterinburg : Delovaya Kniga [in Russian].
6. Kalin, V.K. (1984). *Volja i psihologicheskaja ustojchivost' v professional'noj dejatel'nosti [Will and Psychological Stability in Professional Activity]*, Odesa, 71–75 [in Russian].
7. Konopkin, O.A. (1989). *Funkcional'naja struktura samoreguljatsii dejatel'nosti i povedeniya. Psihologija lichnosti v socialisticheskom obshchestve [Functional Structure of Self-Regulation of Activity and Behaviour Psychology of Personality in a Socialist Society]. Aktivnost' i razvitie lichnosti - Activity and Personal Development*. Moscow: Nauka, 158–172 [in Russian].
8. Sannikova, A.A. (2004) *K probleme analiza komponent professional'noj dejatel'nosti [On the Issue of Analysis of the Components of Professional Activity]. Psykhohohiia suchasnosti: nauka i praktyka : materialy Mizhnar. nauk.-prakt. konf. molodykh naukovtsiv, (Odesa, 27 hrud. 2003 r.) - Psychology of Modernity: Science and Practice: Brief Outline Reports of the International Research and Practice Conference of Young Scholars, (Odesa, December 27, 2003)*. (pp. 56–60). Odesa: Institute of Psychology, South Ukrainian State Pedagogical University named after K.D. Ushynsky [in Ukrainian].
9. Statsenko, M.V., Rudenko E.E. (2002). *Obrazovatel'nye tehnologii kak sredstvo povysheniya urovnja professional'noj podgotovki studentov tehničeskogo Vuza [Educational Technologies as a Means of Raising the Level of Vocational Training for Students of Technical High School]. Nauka. Tehnika. Innovacii: materialy region. nauch.-tehn. Konferencii- Science. Technology. Innovation: Materials of the Regional Research and Technical Conference*. (pp. 61–63). Novosibirsk NSTU [in Russian].
10. Statsenko, M.V. (2001). *To the problem of structure of English language textbook in technical high school: materials of the forth International young scholars' forum of the Asia-Pacific countries*. Vladivostok : FESTU, 20–21.
11. Kolesnichenko, L.A. (2010). *Psykhohohichni osoblyvosti samorehuljatsii u profesiinii diialnosti menedzheriv [Psychological Features of Self-Regulation in Professional Activity of Managers] Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv : Institute of Postgraduate Teacher Education [in Ukrainian].
12. Korolchuk, M.S. (2002). *Psykhohohichne zabezpechennia psyhichnoho ta fizychnoho zdorovia [Psychological Support of Mental and Physical Health]*. Kyiv : Inkos [in Ukrainian].
13. Maslach, K. (2001). *Professional'noe vygoranie: kak ljudi spravlajajutsja [Professional Burnout: How People Cope With]*. St. Petersburg: Workshop on Social Psychology [in Russian].
14. Mahametova, D.B. (2017). *The formation of communicative competence during the learning process of the English language. Young scientist*, 11, 326–328.
15. Khazanov, I.Ya. (2011). *Na puti professional'nogo sovershenstvovaniya: uchebno-metodicheskij kompleks [On the Path of Professional Improvement: Educational and Methodical Complex]*. Kurgan [in Russian].
16. Shadrikov, V.D. (1982). *Problemy sistemogeneza professional'noj dejatel'nosti [Problems of Systemogenesis of Professional Activity]*. Moscow: Nauka [in Russian].

17. Bagateeva, A.O. Shaidullina, A.R., Ishmuradova, A.M. (2015). The implementation of the cluster approach in the regional system of vocational education. *Review of European Studies*, 7 (4), 66–72.
18. Emmons, R.A., Diener, E. (1985). Personality correlates of subjective well-being. *Person. Soc. Psychol. Bull.*, 11, 89–97.
19. Scorsolini-Comin, F., Fontaine, A. M. G. V., Koller, S. H., & Santos, M. A. D. (2013). From authentic happiness to well-being: The flourishing of positive psychology. *Psicologia: Reflexão e Crítica*, 26 (4), 663–670.
20. Wielfley, D., Agras, S. (1994). Group Cognitive-Behavioral Therapy and Group Interpersonal Psychotherapy for the Nonpurging Bulimic: A Controlled Comparison. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 61, 296–305.

Стаття надійшла до редакції 25.07.2019.
The article was received 25 July 2019.

УДК 159.923.2:316.362.31
DOI 10.32999/ksu2312-3206/2019-4-6

ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ БАТЬКІВСЬКИХ ОБРАЗІВ НА ОБРАЗ МАЙБУТНЬОГО ПАРТНЕРА В ШЛЮБІ У ЧОЛОВІКІВ, ВИХОВАНИХ У НЕПОВНІЙ СІМ'Ї

Чачко Світлана Леонідівна,

кандидат психологічних наук,
доцент кафедри загальної психології та психології розвитку особистості
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

lanasnets@gmail.com
orcid.org/0000-0001-9747-0559

Чебан Анастасія Сергіївна,

магістр психології, менеджер з адаптації
Організація з обмеженою відповідальністю «Гаджет трейдінг»

nastcheban@gmail.com
orcid.org/0000-0002-4238-1310

Мета статті полягає у розкритті особливостей впливу батьківських образів на формування ідеального образу майбутнього партнера по шлюбу у чоловіків, які виховувались без батька. Для досягнення поставленої мети нами були використані наступні **методи**: а) теоретичний аналіз зарубіжних та вітчизняних першоджерел, котрі висвітлюють проблему вибору партнера по шлюбу, та вплив дитячо-батьківських відносин на формування моделі майбутньої сім'ї; б) емпіричні методи: метод вільних асоціацій та методика дослідження міжособистісних відносин Т. Лірі. В дослідженні взяли участь представники чоловічої статі, які виховувались у неповній сім'ї та заявили про свою гетеросексуальність.

Отримані нами **результати дослідження** дозволяють визначити рівень готовності досліджуваних чоловіків у майбутньому вступити в шлюб. Однак, незважаючи на виявлену позитивну ідентифікацію з батьківськими фігурами в цілому, досліджувані не бажають бачити образ майбутнього партнера схожим з образом своєї матері. Ймовірно, така позиція пов'язана з негативним сприйняттям образу матері, яка виконувала роль батька в сім'ї. Тому доцільним є припущення, що саме виконання матір'ю ведучої ролі вплинуло на яскраво виражене диференціювання гендерних ролей у сім'ї, де провідна роль надається чоловікові. Власне, відсутність участі батька у вихованні дитини та виконання матір'ю головної ролі у сім'ї значно вплинули на вміння диференціювати сімейні ролі та на формування цілісності образів у досліджуваних чоловіків, які зростали у неповній сім'ї. Тому ми можемо зробити **висновки**, що відсутність досвіду зростання в повній сім'ї може сприяти ідеалізації образів та виникненню патологій у майбутньому.

Ця робота може бути корисною у практичній та науковій діяльності, оскільки дозволяє більш детально розглянути проблематику формування представлення про шлюб та сім'ю. Отримані нами результати також відкривають перспективи для подальшого дослідження цілісності образу сім'ї серед молоді.

Ключові слова: неповна сім'я, розлучення, гендерні ролі, чоловіки, образ «Я», ідентифікація, сімейні ролі.